

مجله

توسعه فضاهای پیراشهری

سال اول، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۸

شاپای چاپی ۴۱۶۴-۲۶۷۶ شاپای الکترونیکی ۴۱۷۲-۲۶۷۶

صفحات ۱۱۱-۱۲۸

تحلیل تطبیقی نابرابری‌های فضای شهری و پیراشهری مورد: شهر میاندوآب

www.jpUSD.ir

رضا منافی آذر^{۱*}، محمد ولایتی^۲

^۱ دانش آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

^۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

* e-mail: rezamanafiazar@yahoo.com

پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۱/۰۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۲/۱۲

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی و تحلیل فضایی نابرابریهای اقتصادی- اجتماعی و کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی و رسمی در شهر میاندوآب پرداخت. تحقیق از لحاظ هدف کاربردی، ماهیت روش آن توصیفی - تحلیلی بوده و داده‌های تحقیق با پیمایش میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) و مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای بدست آمد. شهر میاندوآب دارای ده محله غیررسمی است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای از بین آنها چهار محله (اکبرنژاد، باکری، قجلو غربی و ملت) به عنوان محلات نمونه (گروه آزمایش) انتخاب شدند و چهار محله (کوی سه‌سهند، کوی آزادی، کوی فجر، کوی فرهنگیان) از سکونتگاه‌های رسمی به عنوان محلات (گروه شاهد) انتخاب شدند. با استفاده از فرمول کوکران ۲۱۵ خانوار به عنوان حجم نمونه خانوارهای محلات غیررسمی به همین تعداد نیز از محلات شاهد و با تناسب تعداد خانوار هر محله نمونه تعیین شد. پاسخگویان تحقیق نیز به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. یافته‌ها نشان داد، محلات غیررسمی در همه ابعاد و شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی و کالبدی تفاوت‌های اساسی با ساکنان مناطق رسمی دارند. کمبود درآمد، بیکاری مزمن و بیکاری مطلق، پایین بودن کیفیت زندگی و سطح نازل مشارکت، کمبود مطالعه، فضای آشفته کالبد شهری، عدم استاندارد شاخص‌های مسکن و غیره از خصوصیات گریبانگیر سکونتگاه‌های غیررسمی این شهر است.

واژگان کلیدی: اسکان غیر رسمی، نابرابری فضایی، حاشیه‌نشینی، شهر میاندوآب.

مقدمه

در پی انقلاب صنعتی رشد لجام گسیخته شهرها اتفاق افتاد. با رشد شهرها و فراهم بودن زمینه‌های اشتغال در شهرهای بزرگ (بهارلونی و دورباطی، ۱۳۸۶: ۲۰۹) در همه جا جمعیت از نواحی روستایی کنده و در مناطق شهری اسکان می‌یافت (عظیمی، ۱۳۸۱: ۲۲). در حرکت سریع جمعیت روستایی به شهرها که با فقر اقتصادی مهاجران توأم بوده (عابدین درکوش، ۱۳۸۶: ۲۲)، همه مهاجرین قادر به سکنی‌گزینی در محدوده قانونی شهر نبودند؛ بنابراین مکانهایی را متناسب با درآمد خود انتخاب کردند که دارای پایین‌ترین سطح استاندارد از لحاظ زندگی بودند (شکوئی، ۱۳۷۹: ۱۰۷). پیامد چنین روندی، شکل‌گیری اسکان غیررسمی و شرایط نامطلوب محل زندگی است (UN Habitat, 2005). سکونتگاههای غیررسمی شامل مسکن و محلاتی است که بدون انطباق با برنامه‌ریزی و مقررات ساختمان احداث شده‌اند. در این مناطق، ساکنان غالباً نسبت به زمین مالکیت رسمی ندارند و محله از خدمات شهری و زیرساختها بهره-چشمگیری ندارد. همچنین سکونتگاههای غیررسمی در مناطق جغرافیایی و محیط زیستی خطرناک واقع شده‌اند.

اسکان غیر رسمی یکی از چهره‌های بارز فقر شهری است که در مجاور شهرها، به شکلی خودرو فاقد مجوز ساختمانی و برنامه رسمی شهری با تجمعی از اقشار کم درآمد و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی شکل می‌گیرد و با عناوینی همچون حاشیه نشینی^۳، اسکان غیررسمی، سکونتگاه های خودرو و نابسامان^۴ و اجتماعات آلونکی نامیده می‌شود و از بسیاری از حمایت‌های اجتماعی و خدمات شهری نیز محروم‌اند (حسین‌زاده‌دلیر و همکاران، ۱۳۸۵). بنابراین حاشیه‌نشینان کسانی هستند که در شهر سکونت دارند ولی به علل گوناگون نتوانسته‌اند جذب نظام اقتصادی شهر بشوند و از خدمات شهری استفاده نمایند. کمتر در برنامه‌های حمایتی دولت قرار می‌گیرند. در این بخش از شهر فقر، ویرانی، مسکن نامناسب، تراکم زیاد جمعیت در واحد مسکونی، نارسایی عرصه خدمات درمانی، عدم

وجود امنیت، کمبود فضاهای شهری و خطرات ناشی از عوامل طبیعی نظیر سیل و زلزله به وفور یافت می‌شود. (زاهد زاهدانی و الماسی، ۱۳۸۶: ۲۶). حاشیه فرهنگ مخصوص بخود را دارد که بازتاب شیوه زندگی طبقات پایین اجتماع است (Clinard, 1968: 11).

بنابر اعلام مرکز اسکان بشر ملل متحد در سال ۱۹۹۶ حدود ۲۰ درصد جمعیت جهان فاقد خانه‌ای در شأن زندگی انسانی بوده‌اند؛ که در برگیرنده ی دامنه گسترده‌ای از بی سرپناهان و خیابان-خوابها تا آلونک نشینان بوده و این نسبت برای کشورهای جنوب در حال افزایش است. همچنین، کمسیون جهانی آینده شهرها در قرن ۲۱ هشدار داده که به موازات رشد ابرشهرها فقر شهری در کشورهای جنوب افزایش یافته و بخش عمده ای از رشد شهرنشینی بر پایه ی اقتصاد غیررسمی و همراه با گسترش سکونتگاه های غیر رسمی صورت خواهد گرفت و این گرایش را غیر رسمی شدن شهرنشینی^۵ نامیده است. از این رو، می بینیم که حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، مسأله‌ای گذرا و با ابعاد محدود نبوده و توافقی بر بقای باز تولید و بسط آن وجود دارد که حاکی از عدم کفایت راه حل ها و سیاست های متداول شهری است و رهیافت‌ها و اقدامات نوینی را می‌طلبد (سیاف زاده، ۱۳۹۲: ۱ و صرافی، ۱۳۸۲: ۵). بنابراین چالش سکونتگاههای غیررسمی در سطح ملی و بین‌المللی در تضاد با "توسعه پایدار" قرار دارد.

بر اساس مطالعات سازمان ملل «حاشیه‌نشینی و الونک‌نشینی چالش اصلی هزاره سوم خواهد بود» چون دامنه آن هر روز بیش از گذشته گسترش می‌یابد. برآوردهای این سازمان نشان داد در سال ۲۰۰۱ حدود ۹۲۰ میلیون حاشیه نشین در جهان زندگی می‌کردند که در سال ۲۰۲۰ به ۱/۴ میلیارد نفر خواهد رسید. از کل جمعیت حاشیه نشین جهان فقط ۶ درصد متعلق به کشورهای توسعه‌یافته و بقیه متعلق به کشورهای در حال توسعه‌اند (قلی-زاده، ۱۳۸۹: ۳۰). در سرشماری ۱۳۹۰ ایران بیش از ۸ میلیون نفر

3 - Magacities 7

3 - Urbanization Informalized 8

3 - Marginalization 5

3 - irregular 6

گرفته و به همین دلیل از شخصیت دوگانه شهری و روستایی برخوردار است (حسین‌زاده دلیر، ۱۳۷۰). چارلز آبرامز کارشناس معروف مسکن از مفهوم زاغه‌ها و مناطق حاشیه‌نشینی تعبیری به این شرح ارائه می‌دهد: ساختمان و یا بخشی از شهر که در آن ویرانی، نارسائی عرضه خدمات درمانی، تراکم زیاد جمعیت در واحدهای مسکونی، فقدان آسایش لازم و خطرات ناشی از عوامل طبیعی دیده می‌شود، می‌تواند به عنوان زاغه و یا منطقه حاشیه‌نشین معرفی گردد (امیری، ۱۳۸۸: ۳). در جدول شماره ۱ تعاریفی از این پدیده آمده است.

جدول ۱. تعاریف مختلف از پدیده اسکان غیر رسمی

تعریف	محقق و سال
منطقه‌ای است که فقر در چهره‌ی آن شدیداً نمایان است و میزان زاد و ولد و مرگ و میر کودکان و نوزادان و اعمال نامشروع، جرم و بزهکاری جوانان، ناهنجاریها و مرگ و میر عمومی در آن بالاست به طوری که چنین مکانی معرف وضعیتی جهنم گونه در روی زمین است	هیراسکار، ۱۳۷۶
اسکان غیررسمی عبارتست از شکل‌گیری شیوه شهرنشینی ناپایداری که در درون یا مجاور شهرها با سیمای ناخوشایند و خارج از فضاهای رسمی و برنامه ریزی شده تجلی می‌یابد	صرافی، ۱۳۸۲
محلات زاغه نشین آخرین چاره‌ی بازماندگان است و در تلاش بی‌امان برای بدست آوردن مزایای شهری، این محلات از نظر مدرسه، شغل، جمع‌آوری زباله، روشنایی معابر خدمات اجتماعی و هر چیز دیگری که به طور دسته جمعی فراهم می‌شود نیز بازنده هستند.	هاروی، ۱۳۷۶
اسکان غیر رسمی را می‌توان به شیوه زندگی و فضای خاصی از زندگی شهری اطلاق کرد که در تمامی یا غالب جهات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی، حقوقی سابقه استقرار و نحوه‌ی شکل‌گیری و سیر تحولات تاریخی با بخش‌های مجاور تفاوت اساسی دارد	غلامیان، ۱۳۹۰
این سکونت گاهها از ویژگی‌های زیر پیروی می‌کنند: تصرف غیر قانونی زمین، ساخت سرپناه با کمک یکدیگر، خانوارهای کم درآمد و نبود زیرساختها و خدمات	Gilbert et al, 1994
اسکان غیررسمی، که اغلب با نام زاغه نشینی شناخته می‌شود، شامل یک بخش قابل توجهی از افزایش خانه مسکونی غیر قانونی در حاشیه شهرها در سراسر جهان است.	UN- Habitat, 2008

حاشیه‌نشین (۱۵ درصد جمعیت شهری کشور) در شهرها زندگی می‌کردند که با اشتغال ناقص و بیکاری حاد و امکانات محدود مواجه هستند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). حاشیه‌نشینی به علت عدم تعادل فضایی توزیع جمعیت، مشکلات متعددی را برای کشور به وجود آورده است. در جاهایی که کشش طبیعی قطبهای صنعتی و شغلی و رفاهی عامل آن است مسئله اسکان غیررسمی رنگ می‌بازد اما اگر از بیکاری و فقر جوامع ناشی شود مسائل متعدد اقتصادی، اجتماعی و فضایی بروز می‌کند.

شهر میاندوآب در جنوب شرقی استان آذربایجان غربی، مانند اکثر شهرهای ایران با پدیده اسکان غیررسمی مواجه است. مدیران و ساکنان این شهر از جهات مختلف با مسائل مربوط به این پدیده دست و پنجه نرم می‌کنند. این شهر در سال ۱۳۹۰ دارای ۲۷۰۴ خانوار (۱۱۵۴۵ نفر) جمعیت حاشیه‌نشین بوده که در ۱۱ محله آن سکونت داشتند. این تعداد ۹/۳۴ درصد از جمعیت این شهر را شامل می‌شود. بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی ساکنان سکونتگاههای غیررسمی با شاخص‌های مختلفی صورت می‌گیرد و مقایسه شاخص‌های مذکور با محلات رسمی و برنامه‌ریزی شده نشان از عدم عدالت فضایی در شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی است. این تحقیق باهدف تحلیل فضایی شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی و کالبدی در محلات اسکان غیررسمی و رسمی شهر میاندوآب در شمالغرب ایران صورت گرفت.

اسکان غیر رسمی پدیده‌ای است که بعد از انقلاب صنعتی همراه با توسعه شهرها در کشورهای پیشرفته و سپس در ممالک در حال توسعه از جمله ایران گسترش بیشتری یافته و در حال حاضر نیز ادامه دارد (ابراهیم‌زاده و صیدی، ۱۳۹۱: ۴). اچ. لوئیز (۱۹۳۰) جغرافیدان آلمانی، نخستین دانشمندی است که به هنگام کار بر روی تحقیق خویش در خصوص ساختار شهری برلین، بر مفهوم حاشیه شهر تأکید می‌نماید. وی منطقه حاشیه شهری را استرادتران زونن نامید. تعریف ارایه شده توسط پرایور بیش از همه مورد استفاده قرار گرفته است (Fen, 2004: 7). این منطقه از نظر ایشان، جایی است که به لحاظ فیزیکی در حد فاصل بین دو قطب شهری و روستایی قرار

- ✓ ساخت و ساز آنها بصورت خودرو یا بدون رعایت قوانین و اصول مصوب شهری و پروانه ساختمانی انجام گرفته باشد (حسین‌زاده دلیر، ۱۳۸۵).
 - ✓ در اکثر واحدهای مسکونی آنها اصول فنی ساختمان رعایت نشده و به صورت غیر قانونی و بدون برنامه ریزی شده هستند (Benton- Short and Short, 2008).
 - ✓ هرچند واحدهای مسکونی از برخی از خدمات چون آب، برق یا مدرسه برخوردار باشند اما در کل خدمات زیربنایی و اجتماعی نظامیافته در حد معمولی، کمبود یا نبود خدمات ملاحظه می‌گردد.
 - ✓ از لحاظ کاربری زمین، کمبودهای چشمگیر، باز دارنده و ناکارآمد برای فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی، فضای سبز، معابر و ... وجود داشته باشد.
 - ✓ اکثریت ساکنین آنها را گروههای کم‌درآمد تشکیل دهند.
 - ✓ از نظر شکل با مابقی شهر سنخیت نداشته و از نظر محتوی، نظارت اجتماعی کم و ناهنجاری شهری در آنها دیده می‌شود (شکویی، ۱۳۸۸: ۶۵).
- در زمینه اسکان غیر رسمی آمار دقیقی در دسترس نیست ولی گزارش‌های چالش آلونک‌نشینان سازمان ملل حاکی است حداقل ۴۰ درصد سکونتگاه‌های جهان به عنوان آلونک طبقه بندی می‌شوند، ۳۱ درصد جمعیت شهری کل جهان، ۴۳ درصد جمعیت شهری کشورهای در حال توسعه، ۷۸/۲ درصد جمعیت شهری کشورهای کمتر توسعه یافته و حدود ۶ درصد در کشورهای توسعه یافته در حاشیه شهرها زندگی می‌کنند (UN, 2008: 3؛ زالی و پور فتحی، ۱۳۹۱: ۹۱). همچنین، چاکرابورتی (۲۰۱۵) معتقد است که در حال حاضر بیش از حدود ۱ میلیارد نفر در محله‌های فقیرنشین و زاغه‌نشین زندگی می‌کردند (Chakraborty et al, 2015: 76). ولی در بعضی از شهرهای بزرگ جهان این رقم نسبت به قبل کاهش پیدا کرده است. به عنوان مثال، در بمبئی، طبق سرشماری سال ۲۰۰۱ بیش از نیمی از جمعیت این شهر در محله‌های فقیرنشین زندگی می‌کردند، اما این رقم در سرشماری سال ۲۰۱۱ به

به عبارت دیگر، حاشیه نشینی به معنای اعم، شامل تمام کسانی است که در محدوده اقتصادی شهر ساکن‌اند ولی جذب اقتصاد شهری نشده‌اند (زالی و پور فتحی، ۱۳۹۱: ۹۰). ولی لازم به ذکر است که تعریف اسکان غیررسمی یا زاغه‌نشین از کشوری به کشور و یا از دولتی به دولتی دیگر متفاوت است و هر کشوری تعریفی متفاوت ارائه کرده‌اند (Nolan, 2015: 59). بطور کلی می‌توان گفت، ناحیه‌ای مسکونی در بعضی شهرها توسط افراد فقیری که هیچ نوع دسترسی به زمینی که متعلق به خودشان باشد ندارند اشغال شده باشد و از این رو، در زمین‌های خالی به صورت غیر مجاز ساکن شوند (Srinivas, 2006: 1). همانطوری که از تعاریف بالا برگرفته می‌شود، «در اغلب موارد منظور از آن استعمال کلمه slum بوده است. slum به مفهوم محله یا کوچه‌های کثیف یک شهر یا مسکن انحطاط یافته و غیر منطقی در نظر گرفته می‌شود» (حسین‌زاده دلیر، ۱۳۶۱: ۵).

اسکان غیر رسمی یک پدیده جهانی است، که بسیاری از کشورها در سراسر جهان از آن رنج می‌برند، این پدیده مهم با شتاب روند شهرنشینی در دهه‌های اخیر به صورت چشمگیری در حال افزایش است (Khalifa, 2015: 1151) و حالت غالب شهرنشینی به شمار می‌رود، که در حاشیه شهرها گسترش یافته و زمین‌های کشاورزی متعلق به بخش خصوصی و یا زمین‌های دولتی در مناطق بیابانی را تحت پوشش قرار می‌دهد (Sims, 2011).

عواملی مختلفی منجر به رشد و شتاب اسکان غیررسمی در حاشیه شهرها می‌شود که عبارتند از: ۱- عدم تعادل بین افزایش جمعیت، و عرضه کافی زمین رسمی برنامه‌ریزی شده برای توسعه شهری، ۲- قوانین ناکارآمد کنترل اجاره برای بازار مسکن، ۳- افزایش مهاجرت‌های روستا - شهری ۴- عدم تطابق بین عرضه و تقاضای مسکن، ۵- نبود اشتغال و سرمایه‌گذاری در روستاها (EL-Shahat, 2012: 2). و این مناطق دارای ویژگی‌های و مشخصه‌هایی است از جمله اینکه:

اقتصادی نامتعادل تأکید می‌کنند و در این زمینه نقش عوامل درونی را تعیین کننده می‌دانند (حاج یوسفی، ۱۳۸۲: ۱۸۵). بر اساس دیدگاه‌های مکتبهای وابستگی و ساختارگرا به ویژه دانشمندانی چون گوندر فرانگ، دوسانتوس و کاستل حاشیه‌نشینی نتیجه تسلط اقتصادی کشور های توسعه یافته و تجویز الگوی توسعه وابسته و برون زاست بدین صورت که رشد نامتعادل اقتصادی، نابرابری درآمدها را افزایش می‌دهد. بنابراین عدم تعادل‌های ساختاری شدت می‌یابد و نتیجه بلافضل آن پیدایش شکاف طبقاتی میان شهر و روستا و در نتیجه ظهور گروه‌های حاشیه‌نشین است (همان، ص ۱۸۷). اما کارکردگرایان علت عمده‌ی حاشیه‌نشینی را ناشی از کارکرد جاذبه‌های شهری و دافع‌های روستایی به شمار آورده و افزایش بی‌رویه جمعیت علت‌العلل اسکان غیررسمی برمی‌شمارند. برخی دیگر از کارکردگرایان به عوامل دیگری، غیر از افزایش جمعیت تأکید نموده‌اند، به عنوان مثال «هومر هویت»^۳ عوامل فیزیکی، مانند زمین‌های رها شده و اراضی نامناسب شهری، و آبرامز^۴؛ بالا بودن قیمت زمین و مسکن و برخی دیگر، عوامل اقلیمی را زمینه ساز هجوم مهاجران به مناطق خاصی از شهرها و ایجاد حاشیه‌نشینی و زاغه‌نشینی می‌دانند (شکوئی: ۱۳۸۸: ۱۹).

از دیدگاه نظریه‌پردازان سوسیالیست حاشیه‌نشینی از عملکرد روند طبیعی تضاد بین کار و سرمایه است نتیجه شهری عملکرد قوانین حاکم بر نظام اقتصادی سرمایه داری، تمرکز و انباشت سرمایه، رشد نامتعادل اقتصادی و بروز تضادهای اجتماعی است بنابراین در جریان تحولات نا هماهنگ جامعه سرمایه‌داری بروز تضادها و مشکلات اجتماعی از جمله پیدایش حاشیه‌نشینی از شهرهای بزرگ اجتناب ناپذیر است (پیران، ۱۳۸۳: ۱۹۰)

بطور کلی در جهان صنعتی امروز پدیده مهاجرت، حاشیه‌نشینی و اسکان غیر رسمی در اطراف شهرهای بزرگ و مناطق

۴۱/۹ کاهش یافته است. (Bardhan, Sarkar, Jana & Velaga, 2015: 50). جمعیت ۶۰ درصد از شهرهای مصر در سال ۲۰۱۳ ساکن این مناطق [اسکان غیررسمی] هستند (Khalifa, 2015: 1151). علاوه بر اینها، بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، حاشیه‌نشینی و آلونک‌نشینی چالش اصلی شهرنشینی در هزاره سوم خواهد بود و در جهان از هر شش نفر، یک نفر در زاغه‌ها زندگی می‌کند و بدون عمل مشترک دولت و مشارکت ساکنان، جمعیت میلیاردها زاغه‌ها در سال ۲۰۳۰ میلادی به دو میلیارد نفر خواهد رسید (Jennervik, 2006, 9). بنابراین، یکی از موانع عمده توسعه پایدار شهری به ویژه در جهان سوم، نرخ حاشیه‌نشینی و اسکان غیر رسمی است (زالی و پور فتحی، ۱۳۹۱: ۹۱). چنانچه اسکان غیررسمی در کشور در حال توسعه امری اجتناب ناپذیر و مسأله‌ای اساسی در شهرهای این کشور است. از جمله کشورهای در حال توسعه که با پدیده اسکان غیر رسمی دست به گریبان است، کشور ایران است. بطوری که براساس گزارش دبیرخانه ستاد ملی ساماندهی و توانمند سازی سکونتگاه‌های غیر رسمی کشور در سال ۱۳۸۸ حدود ۲۰ درصد از جمعیت شهری کشور (۷/۵ میلیون نفر) با ۱۰ درصد از مساحت شهری کشور در سکونتگاه‌های غیر رسمی زندگی می‌کنند (امیرپور، ۱۳۸۸: ۱).

حاشیه‌نشینی دیگر یک مقوله جمعیت‌شناسی شهری صرف نیست، بلکه پدیده‌ای اقتصادی اجتماعی است و در برنامه‌های توسعه باید به عنوان یک هدف اصلی بدان نگریست. وجود این مناطق یک پدیده جهانی بوده و دلایل شکل‌گیری این پدیده متنوع و متعدد است که ممکن است از مکانی به مکان دیگر متفاوت باشد (Akhter, 2004: 2). همچنین، در زمینه علل حاشیه‌نشینی نظریه‌های مختلفی مطرح شده است.

در دیدگاه لیبرالی پیدایش سکونتگاه‌های غیررسمی فرایندی طبیعی تلقی می‌شود و برای تحلیل آن از قوانین بازار استفاده شده و مساله مسکن با پیش افتادن تقاضا از عرضه مطرح می‌شود (پیران، ۱۳۸۳: ۱۶). در این دیدگاه بیشتر به جنبه‌های اجتماعی، فیزیکی و اقتصادی حاشیه‌نشینی تکیه دارد و برای تبیین آن بر الگوی رشد

³ - Homer Hoyt 9
⁴ - Abrams 0

شهری که اخیراً مطرح شده به عنوان روش موثر برای مقابله با مناطق غیررسمی در نظر گرفته شده است که با هدف نوسازی و توانبخشی اقتصاد شهری و به دنبال تعامل اجتماعی و حقوق مردم بوده و سعی در ادغام مردم حاشیه نشین در اقتصاد شهری دارد (Ghada, 2012: 229).

در زمینه مورد بحث مطالعات مختلفی در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است که به خلاصه ای از آنها در جدول ۲ اشاره می شود:

محروم شهری امریست اجتناب‌ناپذیر و از جمله چالشهای مهم فراروی مدیریت شهری است در دهه‌های اخیر، شهرسازان، جامعه شناسان و صاحب‌نظران مدیریت شهری در صدد سامان دادن به این مشکل برآمده و به روشهای گوناگون با آن برخورد شده است. در برخی کشورها از جمله فیلیپین، اندونزی، مالزی، برزیل و تایلند با استفاده از روش توانمندسازی، بهره جستن از اعتبارات جهانی، تخصیص بخشی از اعتبارات ملی به این مهم، جلوگیری از مهاجرت بی رویه از طریق عمران و آبادانی روستاها، در مهارکردن این پدیده توفیقاتی داشته‌اند (سلطانی، ۱۳۹۲: ۴۲). نظریه باسازی

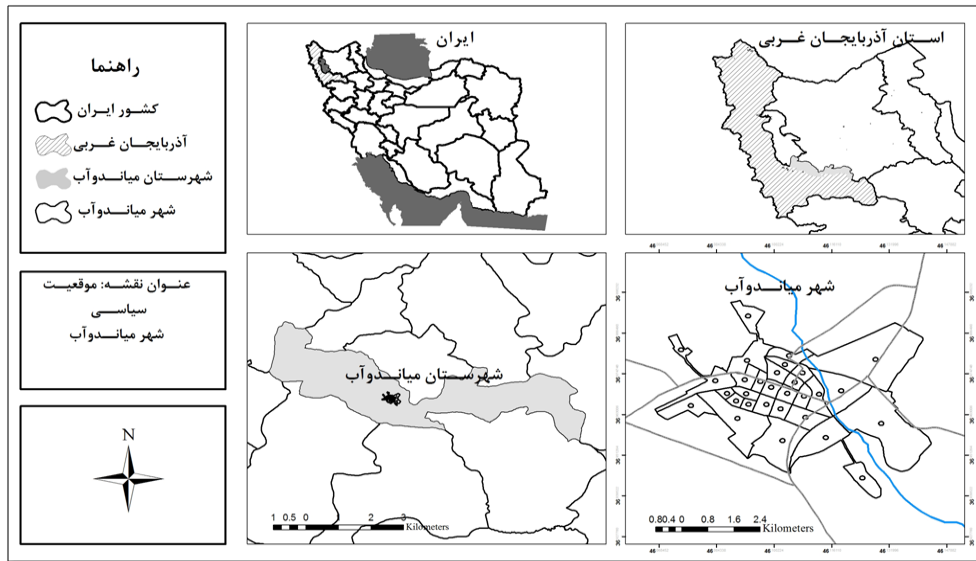
جدول ۲- مطالعات انجام شده در زمینه موضوع مورد بحث

محقق و سال	عنوان تحقیق	نتیجه
شیخی و همکاران (۱۳۹۱)	آسیب پذیری محله های اسکان غیر رسمی در مقابل مخاطرات محیطی مطالعه موردی محله چاهستانی ها در شهر بندر عباس	نوار شمالی تا بخش های شرقی محله چاهستانی به علت خطرپذیری در مقابل رانش زمین محدوده تپه های رسوبی، آب گرفتگی معابر بر اثر سطح بالای آب زیر زمین و شیب تند موجود و زلزله بر اثر سستی بناها و ناپایداری بستر زمین در محدوده آسیب پذیری بالای قرار دارند.
زالی و پور فتحی (۱۳۹۱)	تحلیل وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی محله های حاشیه نشین شهر اهر	محلات شله بران و نیروگاه از وضعیت اجتماعی، اقتصادی و کالبدی محروم تری برخوردار بوده و محله چلب وردی نسبت به سایر محلات از وضعیت مناسبی برخوردار است. مشکل مالکیت، وضعیت نامناسب مسکن، سیستم دفع فاضلاب و دسترسی ها از جمله مشکلات جدی ساکنان است.
مراد کاویانی راد و عزیز (۱۳۹۱)	تبیین اسکان غیر رسمی از دیدگاه عدالت محیطی (مطالعه موردی روستای محمود آباد کرج)	میان عوامل اقتصادی و اجتماعی موثر در گسترش اسکان غیر رسمی روستایی در روستای محمود آباد با مهاجرت، شغل سرپریت خانوار، و غیره رابطه وجود دارد.
مشکینی و همکاران (۱۳۹۲)	تحلیل فضایی کالبدی ناهنجاری های اجتماعی در مناطق اسکان غیررسمی مطالعه ی موردی: منطقه ی اسکان غیررسمی اسلام آباد در شهر زنجان	یکی از مهمترین کانون های وقوع بزهکاری شهر زنجان است و توزیع فضایی جرایم مورد بررسی در این منطقه، از الگوی خوش های و متمرکز پیروی می کند. بیشترین جرایم ارتكابی در این منطقه، جرم شرارت و درگیری، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر است.
جمشیدی (۱۳۹۲)	اسکان غیر رسمی، اولویت بندی چالش های محله جعفرآباد شهر کرمانشاه	نتایج نشان داد که عامل اقتصادی، اصلی ترین چالش در منطقه است و عوامل اجتماعی، آموزشی، رفاهی و بهداشت در رتبه های بعدی قرار دارند.
Ghada (2012)	باسازی رویکردی برای توسعه محلات غیر رسمی در شهر قاهره مصر	نتایج نشان می دهد، رویکرد باسازی با عنوان موثر ترین روش برای مقابله با اسکان غیر رسمی و تامین نیازهای اولیه و خرید فروش ساکنان این مناطق است.
Khalifa (2015)	توسعه محلات غیر رسمی استراتژی در مصر: سهل انگاری و توسعه مشارکتی	اسکان غیررسمی یک واقعیتی است که بسیاری از کشورهای در حال توسعه اید برای مقابله و مهار آن باید با تمام وجود تلاش کنند بطوری که سکونتگاه های غیررسمی به طور پیوسته در حال رشد هستند.
Chakraborty (2015)	اطلاعاتی گسترده در زمینه اسکان غیررسمی: راهنمای کاربر برای شهری مدیران و برنامه ریزان	منابع اطلاعاتی گسترده می تواند برای درک شهرنشینی و یکپارچه سازی بهتر سکونتگاه های غیررسمی، مدیریت و برنامه ریزی فرآیندهای رسمی شهری مفید باشد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف «کاربردی» و از لحاظ ماهیت و روش «توصیفی-تحلیلی» بوده و جهت گردآوری داده‌ها از پیمایش میدانی (با پرسشنامه و مصاحبه) و مطالعات کتابخانه‌ای استفاده شد. قلمرو مکانی تحقیق «شهر میاندوآب» مرکز شهرستانی به همین نام در استان آذربایجان غربی در شمال غرب

ایران است. شهر میاندوآب میان دو رودخانه پر آب (زرینه رود و سیمینه رود) و در عرض 59° ، 36° شمالی از خط استوا و 5° ، 46° شرقی از نصف النهار گرینویچ استقرار یافته است. در سال ۱۳۹۴ این شهر ۱۹۰۵ هکتار مساحت، ۳۵۰۶۶ خانوار و ۱۲۳۰۸۱ نفر جمعیت دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۴ و شهرداری میاندوآب، ۱۳۹۴) (شکل شماره ۱).

شکل ۱. موقعیت شهر میاندوآب در ایران

و با عنایت به تعداد خانوار هر محله تعداد پاسخگویان هر محله مشخص شده و پاسخگویان با روش تصادفی ساده برای پاسخگویی به پرسش‌های تحقیق انتخاب شدند. سپس برای تشکیل گروه کنترل یا شاهد و جهت مقایسه و تحلیل نابرابری اجتماعی-اقتصادی و کالبدی بین سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی با استفاده از روش قرعه‌کشی ۴ محله از سکونتگاه‌های رسمی (کوی سهند، فرهنگیان، ۱۶ متری، کوی فجر و دانش) که از لحاظ تعداد خانوار و وسعت محله تقریباً متناظر با محلات غیررسمی انتخاب شده می‌باشند به حجم نمونه اضافه شدند. (شکل ۲) ۲۱۵ پاسخگوی محلات رسمی نیز با نمونه‌گیری تناسبی طبقه‌ای با تناسب تعداد خانوار هر محله مشخص و پاسخگویان با روش تصادفی ساده انتخاب شدند. بنابراین، حجم نمونه تحقیق حاضر ۴۳۰

جامعه آماری تحقیق شامل محلات رسمی و غیررسمی این شهر بود. طبق گزارشات مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۰ این شهر دارای ۱۰ محله غیررسمی بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰ و مهندسین مشاور نقش کلیک، ۱۳۹۱) این محلات دارای ۲۷۰۴ خانوار و ۱۱۵۴۵ نفر جمعیت می‌باشند. خانوارهای محلات یادشده گروه آزمایش تحقیق بودند. لیکن با توجه به محدودیتهای تحقیق و ژرفانگری در جامعه، اقدام به نمونه‌گیری از این جامعه شد. از بین محلات دهگانه با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چهار محله (اکبرنژاد، باکری، قجلوی غربی و ملت) به عنوان محلات نمونه انتخاب شد. (شکل ۲) برای انتخاب حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. بدین صورت از ۱۰۸۹ خانوار محلات چهارگانه (آزمایش) ۲۱۵ خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب شده و سپس با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تناسبی

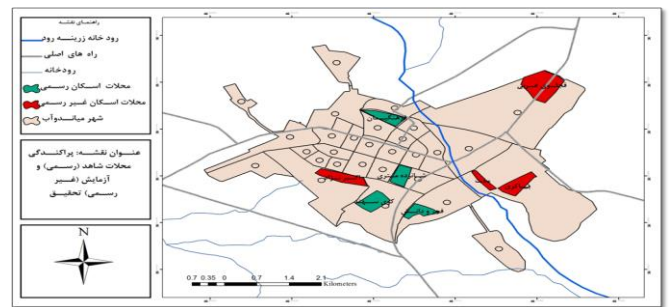
۰,۷۰ قابل قبول است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش کمی (آمار توصیفی و استنباطی) صورت گرفته است. که در ادامه تشریح می‌شود.

نفر (۲۱۵ خانوار در سکونتگاه‌های رسمی و ۲۱۵ خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی) است. (جدول ۳)

جدول ۳. تعداد و بعد خانوار محلات غیررسمی شهر میاندوآب و محلات انتخاب شده

نام محله	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	بعد خانوار	سهم جمعیت (درصد)
اکبرنژاد*	۳۲۶	۱۲۸۸	۴	۱۱,۲
امام علی	۴۲	۱۶۴	۳,۹	۱,۴
باکری*	۲۶۵	۱۰۵۰	۴	۹,۱
پشت بیمارستان	۴۸۲	۱۹۷۲	۴,۱	۱۷,۱
سلام آباد	۶۹	۲۶۰	۳,۸	۲,۳
سلیمان آباد	۱۰	۴۰	۴	۰,۳
حاشیه جاده شاهین دژ	۵۹۹	۲۶۲۴	۴,۴	۲۲,۷
قچلو شرقی	۴۱۳	۱۹۷۶	۴,۸	۱۷,۱
قچلو غربی*	۴۲۲	۱۸۵۸	۴,۴	۱۶,۱
ملت*	۷۶	۳۱۳	۴,۱	۲,۷
کل محلات	۲۷۰۴	۱۱۵۴۵	۴,۳	۱۰۰

منبع: سرشماری سال ۱۳۹۰ *: محلات غیررسمی نمونه

شکل ۲. موقعیت محلات رسمی و غیررسمی مورد مطالعه در شهر میاندوآب

برای پیمایش میدانی، پرسشنامه‌ای در ۳ بعد و ۱۴ شاخص و چندین مولفه و گویه تدوین شد (جدول ۴) و پرسشنامه مورد استفاده دارای روایی صوری بوده و در تهیه آن نظرات اساتید و فارغ التحصیلان رشته برنامه‌ریزی شهری لحاظ شد. پایایی پرسشنامه نیز با آزمون آلفای کرونباخ ۰,۸۳ بدست آمد که نشانگر پایایی ابزار سنجش است. زیرا در این آزمون آلفای بالای

جدول ۴. ابعاد و شاخص های مورد بررسی

ابعاد	شاخص	مولفه و گویه	
اقتصادی	اشتغال	میزان فرصت های شغلی جدید، فرصت های شغلی برای زنان، میزان رضایت از کسب و کار، افزایش تنوع شغلی، میزان ثبات شغلی	
		میزان تغییرات درآمدی، میزان درآمدهای متنوع و پایدار	
	ارزش زمین	تغییر قیمت زمین	
		میزان مالکیت املاک، میزان مالکیت آب و زمین، میزان دسترسی به منابع مالی، میزان دسترسی ابزار و ادوات تولیدات مختلف	
	تولید	میزان بهره-مندی از منابع	
		میزان دسترسی ابزار و ادوات تولیدات مختلف	
	الگوی مصرف	الگوی مصرف	گرایش به استفاده از کالاها و وسایل تجملی، کاهش انگیزه فعالیت در عرصه کشاورزی، مصرف محصولات غیر تولیدی، میزان تنوع اقتصادی
		تولید	گرایش به استفاده از کالاها و وسایل تجملی، کاهش انگیزه فعالیت در عرصه کشاورزی، مصرف محصولات غیر تولیدی، میزان تنوع اقتصادی
	تغییر شیوه زندگی	تغییر شیوه زندگی	گرایش به استفاده از کالاها و وسایل تجملی، کاهش انگیزه فعالیت در عرصه کشاورزی، تغییر در نوع نگرش مردم نسبت به شیوه زندگی
		تغییر شیوه زندگی	گرایش به استفاده از کالاها و وسایل تجملی، کاهش انگیزه فعالیت در عرصه کشاورزی، تغییر در نوع نگرش مردم نسبت به شیوه زندگی
اجتماعی	تغییر میزان مهاجرت و انگیزه ماندگاری	تغییر انگیزه جوانان جهت سکونت و اشتغال در محله، میزان انگیزه مهاجرت به شهرهای بزرگ، میزان انگیزه مهاجرت به سایر محلات شهر، روابط اجتماعی با مردم بومی، برقراری رابطه فامیلی (ازدواج فامیلی)، کمک و همیاری در امور، شرکت در مراسم عمومی (اعیاد مذهبی و جشن/عزاداری)	
	انسجام اجتماعی	رابطه فامیلی (ازدواج فامیلی)، کمک و همیاری در امور، شرکت در مراسم عمومی (اعیاد مذهبی و جشن/عزاداری)	
کالبدی	عرصه مسکن، اعیانی مسکن، سرانه زیربنا، تعداد طبقات، تعداد اتاق، عرض معابر		

منابع: حسین زاده دلیر، ۱۳۸۵، سلطانی، ۱۳۹۲، Marwa & Khalifa, 2015: Ghada Farouk, 2012

یافته‌های تحقیق

پردازند ولی در سکونتگاه‌های غیررسمی کمتر از ۱۰ درصد افراد مشاغل کارمندی دارند. لیکن مشاغل فصلی (مانند کارگر ساختمانی) و کاذب (مانند دست فروشی) در سکونتگاه‌های غیررسمی تقریباً نیمی از مشاغل (۹،۴۷ درصد) را تشکیل می‌دهد (جدول ۶).

جدول ۶. فراوانی مشاغل در سکونتگاه‌های غیررسمی و رسمی

مشاغل	کارمند دولتی	کارگر صنعتی	مشارکت داری	مختص خصوصی	کارمند بخش دولتی	کشاورزی و دامپروری	فصلی و فروشی	کارگر ساختمانی
سکونتگاه‌های رسمی	تعداد ۱۴۴	۸	۱۷	۴۳	۱	۱	۱	۱
درصد	۶۷	۳۷	۷٫۹	۲۰	۰٫۵	۰٫۵	۰٫۵	۰٫۵
سکونتگاه‌های غیررسمی	تعداد ۹	۳۸	۲۵	۱۲	۲۸	۲۴	۷۹	۷۹
درصد	۴٫۲	۱۷٫۷	۱۱٫۶	۵٫۶	۱۳	۱۱٫۲	۳۶٫۷	۳۶٫۷

مأخذ: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۲

میانگین درآمد ماهانه خانوارهای سکونتگاه‌های غیررسمی بسیار کمتر از درآمد خانوارهای رسمی است. میانگین درآمد خانوارهای اسکان غیررسمی ۲۱۷ ۹۵۳ ریال در ماه است (۲۰۶،۲ دلار)^۴ در حالی که میانگین درآمد خانوارها در سکونتگاه‌های رسمی ۱۱۱۶۲۷ ریال (۲۴۲،۶ دلار) کمتر از سکونتگاه‌های در ماه یعنی سالانه در حدود ۱۵۰۰۰ دلار است. بطور کلی میانگین درآمد ماهانه در سکونتگاه‌های غیررسمی ۸۴۹۳۶۷۶ ریال (۲۴۲،۶ دلار) کمتر از سکونتگاه‌های رسمی است. نمودار ۴-۳ تفاوت میانگین درآمد بین دو گروه را نشان می‌دهد. حداقل درآمد ماهانه در سکونتگاه‌های غیررسمی ۲۰۰۰۰۰ ریال است در حالی که این مقدار در سکونتگاه‌های رسمی ۳ برابر بیشتر از آن (۶۰۰۰۰۰۰ ریال) است. حداکثر درآمد در سکونتگاه‌های رسمی بالغ بر ۳۰۰۰۰۰۰ ریال است که ۱۰ میلیون ریال بیشتر از حداکثر درآمد در سکونتگاه‌های غیررسمی است. (جدول ۷ و شکل ۳)

در سکونتگاه‌های غیررسمی از مجموع ۲۱۵ پاسخگو (سرپرست خانوار) ۲۰۶ نفر معادل ۹۵/۸ درصد را مردان و ۹ نفر معادل ۴/۲ درصد را زنان تشکیل می‌دهد و در سکونتگاه‌های رسمی ۲۱۴ نفر از سرپرستان خانوار (۹۹/۵ درصد) را مردان و فقط یک نفر (۰/۵ درصد) را زنان تشکیل می‌دهد. ۲۴/۲ درصد سرپرستان خانوارهای سکونتگاه‌های غیررسمی بی‌سواد بوده در حالیکه در سکونتگاه‌های رسمی این میزان قابل اغماض بوده و فقط ۰/۹ درصد (کمتر از ۱ درصد) است. از سوی دیگر در سکونتگاه رسمی میزان تحصیلات ۶۲/۸ درصد سرپرستان خانوار لیسانس یا بالاتر از لیسانس است در حالیکه در سکونتگاه‌های غیررسمی ۴/۷ درصد سرپرستان خانوارها دارای تحصیلات آکادمیک (لیسانس یا بالاتر) می‌باشند. (جدول ۵)

جدول ۵. فراوانی میزان تحصیلات سرپرستان خانوار حجم نمونه (درصد)

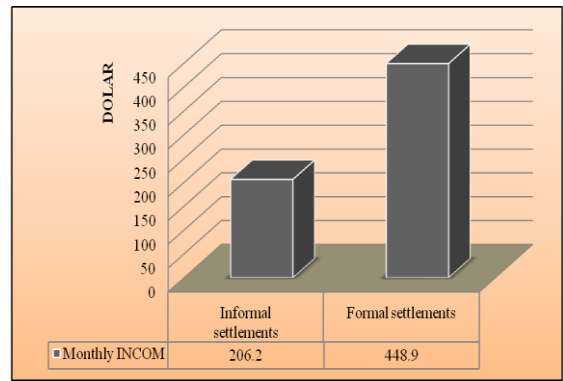
تحصیلات	بی سواد	ابتدایی	راهنمایی و سیکل	دیپلم	فوق دیپلم و بالاتر	لیسانس
سکونتگاه‌های رسمی	تعداد ۲	-	۵	۴۹	۲۴	۱۳۵
درصد	۰٫۹	-	۲٫۳	۲۲٫۸	۱۱٫۲	۶۲٫۸
سکونتگاه‌های غیررسمی	تعداد ۵۲	۴۷	۴۸	۳۷	۲۱	۱۰
درصد	۲۴٫۲	۲۱٫۹	۲۲٫۳	۱۷٫۲	۹٫۸	۴٫۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

از نظر اشتغال در سکونتگاه‌های غیررسمی بیشترین فراوانی مشاغل سرپرستان خانوار در گروه کارگری ساختمانی با ۳۶،۵ درصد بود و در سکونتگاه‌های رسمی ۶۷ درصد از سرپرستان خانوار در مشاغل دولتی مشغول بوده و بیشترین فراوانی را در بین گروه‌های شغلی به خود اختصاص داده اند. بطور کلی اگر فراوانی کارمند دولتی و بخش خصوصی با هم جمع نماییم ۸۷ درصد از سرپرستان خانوارهای رسمی به شغل کارمندی می‌-

^۴ - قیمت یک دلار در سال ۱۳۹۴ را بطور متوسط ۳۵۰۰۰ ریال در نظر گرفته شده است.

سیمای ایران برای تماشا ۴۶ درصد یعنی ۳۰ درصد کمتر از آن میزان است. در مقابل بیش از ۵۴ درصد ساکنان سکونتگاه‌های رسمی شبکه‌های تلویزیونی ترکیه و یا اروپا را برای تماشا انتخاب می‌کنند در نتیجه اخبار، حوادث و فرهنگهای مختلف در اقصی نقاط جهان آشنایی بیشتری می‌یابند. این امر به آشنایی و افزایش روحیه اجتماعی و فعالیتهای اقتصادی دامن می‌زند (جدول ۸).

شکل ۳. نمایش ستونی میانگین درآمد ماهانه خانوارها در سکونتگاههای رسمی و غیررسمی

جدول ۸. فراوانی میزان مطالعه و تماشای تلویزیون در سکونتگاههای

رسمی و غیررسمی شهر میاندوآب

شرح	میانگین	میانگین	فرآوانی تلویزیونهای مورد
مطالعه	تماشای	تماشای خانوارها/ درصد	
هفتگی/ روزانه	صد و	ماهواره	ماهواره
ساعت	تلویزیون/ ساعت	سیمای مسیر	مسیر
	ساعت	ایران	ترکیه اروپا و آمریکا
سکونتگاه‌های رسمی	۹/۲۱	۳/۵۳	۴۶
سکونتگاه‌های غیررسمی	۰/۷۲	۲/۷۲	۷۵/۸
			۲۳/۷
			۳۰/۳
			۷/۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

بیمه علاوه بر تأمین هزینه های درمان، ابزار مهم و مناسب پس‌انداز نیز است. بیمه شدگان در زندگی خود احساس آرامش بیشتری می‌نمایند و یکی از متغیرهای اقتصادی مورد مطالعه تحقیق حاضر بررسی جایگاه بیمه در سکونتگاه بود. نتایج نشان داد ۵۶،۳ درصد خانوارهای سکونتگاه های غیررسمی بدون بیمه می‌باشند و ۱۰ درصد آنان بیمه خویش فرما بوده و ۳۱،۶ درصد دارای بیمه تأمین اجتماعی می‌باشند. بیمه خدمات درمانی در این قشر با ۲،۸ درصد حجم نمونه دارای کمترین فراوانی است. اما در سکونتگاه های رسمی فقط ۹ خانوار (۴،۲ درصد حجم نمونه) بیمه نداشتند و ۶۳،۳ درصد خانوارها دارای بیمه خدمات درمانی می‌باشند (جدول ۹).

جدول ۷. میزان درآمد ماهانه سرپرستان خانوار در سکونتگاه ها (ریال)

سکونتگاه‌های غیررسمی	سکونتگاه‌های رسمی	تعداد پاسخگو
۲۱۵	۲۱۵	میانگین
۷۲۲۱۷۹۵۳	۱۵۷۱۱۶۲۷	میانگین
۷,۰۰۰,۰۰۰	۱۵,۰۰۰,۰۰۰	میانگین
۷,۰۰۰,۰۰۰	۱۲,۰۰۰,۰۰۰	میانگین
۲۴۵۳۴۵۲,۷۸۳	۵۲۹۵۰۸۷,۱۸۲	انحراف معیار
۲,۰۰۰,۰۰۰	۶,۰۰۰,۰۰۰	حد اقل
۲۰,۰۰۰,۰۰۰	۳۰,۰۰۰,۰۰۰	حد اکثر

میانگین مطالعه افراد هفتگی در سکونتگاه‌های غیررسمی کمتر از ۱ ساعت در هفته است (۰,۷۲ ساعت معادل ۴۳ دقیقه) در حالیکه میانگین مطالعه هفتگی در سکونتگاه‌های رسمی به ۹,۲۱ ساعت می‌رسد. بطور کلی در ۲۱۵ خانوار نمونه سکونتگاه‌های غیررسمی در هر هفته ۱۵۶ ساعت مطالعه صورت می‌گیرد در حالیکه این میزان در سکونتگاه‌های رسمی به ۱۹۸۲ ساعت بالغ می‌شود. بعبارتی غالباً در سکونتگاه های غیررسمی مطالعه‌ای صورت نمی‌گیرد. همچنین میانگین روزانه ساعات تماشای تلویزیون در سکونتگاه های غیررسمی ۲,۷۲ ساعت بدست آمد که در مقایسه با میانگین ۳,۵۳ ساعتی سکونتگاه‌های رسمی ۰,۸۳ ساعت (معادل ۴۸,۵ دقیقه) کمتر است.

پاسخگویان در ترجیح بین شبکه‌های مختلف تلویزیونی از لحاظ انتخاب مسیر تفاوت آشکاری داشتند. بطوری که ۷۵,۸ درصد خانوارهای سکونتگاه‌های غیررسمی صدا و سیمای ایران را برای تماشا انتخاب کرده‌اند اما در سکونتگاه‌های رسمی فراوانی انتخاب

مربع در نظر گرفته‌اند. با در نظر گرفتن این استاندارد یافته‌های میدانی تحقیق در مورد مساحت عرصه و زیربنا و سرانه مسکونی نشان داد تفاوت بارزی بین سکونتگاه‌های رسمی با غیررسمی وجود دارد. میانگین عرصه مسکن پاسخگویان اسکان غیررسمی ۱۰۰,۲۲ متر مربع است که کمتر از نصف مساحت عرصه سکونتگاه‌های رسمی (۲۰۲,۹۸ مترمربع) است. (جدول ۱۰) بنابراین سرانه زیربنا در سکونتگاه‌های غیررسمی ۲۲/۸۷ مترمربع و کمتر از استاندارد ۴۰ متر مربعی طرح جامع شهر است اما در سکونتگاه‌های رسمی سرانه زیربنا بالاتر از استاندارد است.

جدول ۹. فراوانی وضعیت بیمه در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی

سکونتگاه	فراوانی	خویش فرما	تأمین اجتماعی	خدمات درمانی	بدون بیمه
رسمی	درصد	۶,۵	۲۶	۶۳,۳	۴,۲
غیررسمی	درصد	۹,۳	۳۱,۶	۲,۸	۵۶,۳

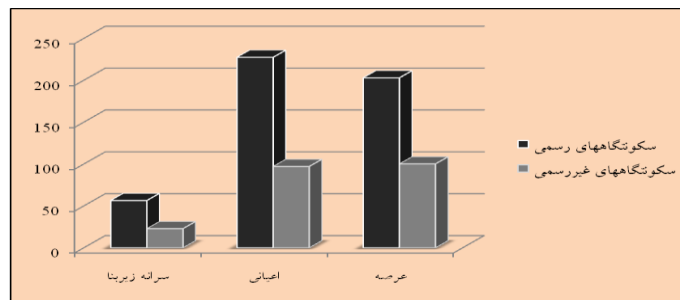
مأخذ: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۴

یکی از فاکتورهای آسایش و کیفیت زندگی داشتن مسکن مناسب با متراژ استاندارد است. از آنجایی که در شهر میاندوآب تراکم زیاد مشاهده نمی‌شود و تراکم مسکونی در حد کم و متوسط است بنابراین حداقل سرانه مسکونی در طرح جامع این شهر را ۴۰ متر

جدول ۱۰. فراوانی مساحت عرصه و اعیانی و سرانه مسکن (مترمربع)

ویژگی کمی مسکن	مساحت کل مسکن (عرصه)		زیربنا (اعیانی)		سرانه زیربنا	
	رسمی	غیررسمی	رسمی	غیررسمی	رسمی	غیررسمی
نوع سکونتگاه	۲۰۲,۹۸	۱۰۰,۲۲	۲۲۷,۴۷	۹۷,۱۴	۵۶,۴۹	۲۲,۸۷
میانگین/ مترمربع	۵۲,۲۲۸	۳۱,۱۹۳	۱۰۴,۰۵۹	۶۲,۵۲۳	۳۰,۳۹۳	۲۳,۷۴۱
انحراف معیار	۸۵	۷۰	۷۰	۵۰	۱۷	۱۰
حداقل	۵۸۰	۳۰۰	۶۵۰	۶۵۰	۲۰۱	۱۶۶,۶۰
حداکثر						

مأخذ: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۴

شکل ۴. نمایش ستونی میانگین عرصه، اعیانی و سرانه زیربنا در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی میاندوآب

جدول ۱۱- درصد مصالح ساختمانی مسکن سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی

نوع سکونتگاه	اسکلت فلزی و آجر	بتون آرمه و آجر و سفال	آجر و بلوک سیمانی و چوب
رسمی	۳۸,۶	۶۰,۹	۰,۴۵
غیررسمی	۷,۴	۲۷,۵	۵۲,۱

مأخذ: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۴

از سوی دیگر در سکونتگاه‌های غیررسمی ۴۵/۶ درصد واحدهای مسکونی دارای یک اتاق و ۴۸/۴ درصد دارای دو اتاق و تنها ۶ درصد سه اتاقه می‌باشند در حالیکه در سکونتگاه‌های رسمی ۸۷ درصد واحدهای مسکونی ۲ اتاق، ۱۱/۱۵ واحدها سه یا بیش از سه اتاق دارند و تنها ۱/۹ درصد تک اتاقی می‌باشند. در بررسی مصالح ساختمانی واحدهای مسکونی نیز جدول ۱۱ بدست آمد.

ابعاد اقتصادی- اجتماعی با سوالات مندرج پرسشنامه تحقیق مورد ارزیابی قرار گرفت. نابرابری فضایی ابعاد اقتصادی و اجتماعی در بین سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی در شهر میان‌دوآب با استفاده آزمون تی دو گروهی مستقل سنجیده شد. (جدول ۱۲) سکونتگاه‌های غیررسمی در محدوده مورد مطالعه در همه شاخص‌های اشتغال، درآمد، قیمت زمین، میزان بهره مندی از منابع، الگوی مصرف و تولید، تغییر شیوه زندگی، امنیت، انسجام اجتماعی و مشارکت میانگین پایین‌تری از سکونتگاه‌های رسمی داشته‌اند که نشان دهنده وضعیت نامناسب این محلات در ابعاد اقتصادی و اجتماعی است.

اسکلت فلزی و بتونی از مصالح بادوام می باشند در نتیجه ۹۹.۵۵ درصد واحد‌های مسکونی سکونتگاه‌های رسمی جزو مساکن بادوام و ۰.۴۵ درصد جزو مساکن نیمه بادوام می باشند. در حالیکه در سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۱۲ واحد مسکونی معادل ۵۲.۱ درصد واحدهای مسکونی نیمه بادوام و ۱۳ درصد کم دوام می باشند. ۳۴.۷ مساکن این سکونتگاهها بادوام محسوب می شوند.

در سکونتگاههای غیررسمی ۹۰/۹ درصد مساکن فاقد سند قانونی بوده و بدون پروانه ساخت از شهرداری هستند و در حالیکه در سکونتگاههای رسمی ۹۴/۹ مساکن دارای پروانه ساخت و دارای سند قانونی هستند.

جدول ۱۲. میانگین و انحراف معیار شاخص‌های اقتصادی- اجتماعی سکونتگاههای غیررسمی و رسمی

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	محللات	شاخص	ابعاد
۰/۰۲۵	۰/۳۷۱	۴/۸۷	رسمی	اشتغال	اقتصادی
۰/۰۵۲	۰/۷۷۵	۱/۸۷	غیر رسمی		
۰/۰۳۶	۰/۵۳۵	۲/۳۵	رسمی	درآمد	
۰/۰۲۳	۰/۳۷۴	۱/۱۳	غیر رسمی		
۰/۰۵۸	۰/۸۶۰	۳/۸۴	رسمی	قیمت زمین	
۰/۰۴۱	۰/۶۰۵	۱/۳۱	غیر رسمی		
۰/۰۵۸	۰/۸۵۳	۴/۵۹	رسمی	میزان بهره مندی از منابع	
۰/۰۷۵	۱/۱۱	۳/۲۱	غیر رسمی		
۰/۰۷۳	۰/۴۷	۳/۶۴	رسمی	الگوی مصرف -تولید	
۰/۰۸۷	۰/۶۸	۳/۰۱	غیر رسمی		
۰/۰۲۳	۰/۰۳۴	۴/۹۰	رسمی	تغییر شیوه زندگی	
۰/۰۴۸	۰/۷۰۹	۲/۳۰	غیر رسمی		
۰/۰۴۸	۰/۷۰۴	۴/۶۲	رسمی	امنیت	
۰/۰۵۶	۰/۸۳۳	۱/۹۶	غیر رسمی		
۰/۰۶۱	۰/۹۰۴	۴/۳۸	رسمی	انسجام اجتماعی	
۰/۰۵۶	۰/۸۱۶	۲/۹۶	غیر رسمی		
۰/۰۵۳	۰/۷۷۸	۴/۵۰	رسمی	مشارکت	
۰/۰۶۴	۰/۹۴۷	۲/۸۱	غیر رسمی		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

ضریب اطمینان ۹۵٪ می‌توان اظهار داشت تفاوت معناداری بین سکونتگاههای غیررسمی و رسمی در شاخصهای اقتصادی-اجتماعی وجود دارد. این تفاوت حاکی از سطح نازل شاخصهای مذکور در سکونتگاههای غیررسمی است. چنین امری نابرابریهای فضایی شاخصهای اقتصادی-اجتماعی در شهر میاندوآب را نشان می‌دهد.

بطوری در مناطق غیررسمی سطح اشتغال پایین بوده و نتیجه آن کمبود درآمد در این مناطق هست. شاخصهای مسکن و بهداشت در این سکونتگاهها همچون قیمت زمین پایین است. میزان امنیت و انسجام اجتماعی و مشارکت پایین بوده کیفیت زندگی نازل است. (جدول ۱۳). با توجه به اینکه سطح معناداری (Sig) ازمون در تمامی شاخصها بین گروه آزمایش و کنترل ۰,۰۰۰ و کمتر از آلفای ۰,۰۵ بدست آمده است بنابراین با

جدول ۱۳. آزمون Independent Samples Test شاخصهای اقتصادی-اجتماعی در سکونتگاههای رسمی و غیررسمی

Independent Samples Test							مؤلفه‌ها	
95% Confidence Interval of the Difference		t	Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t		
Upper	Lower							
۵۱/۰۴	۰/۰۰۰	۴۲۸	۵۱/۰۴	۰/۰۰۰	۴۲۸	۵۱/۰۴	Equal variances assumed	اشتغال
۵۱/۰۴	۰/۰۰۰	۳۰۷/۴۱	۵۱/۰۴	۰/۰۰۰	۳۰۷/۴۱	۵۱/۰۴	Equal variances not assumed	
۰/۳۰۴	۰/۱۳۳	۰/۰۴۳	۰/۲۱۸	۰/۰۰۰	۴۲۸	۵/۰۲	Equal variances assumed	درآمد
۰/۳۰۴	۰/۱۳۲	۰/۰۴۳	۰/۲۱۸	۰/۰۰۰	۳۶۶/۸۷	۵/۰۲	Equal variances not assumed	
۰/۶۶	۰/۳۸۴	۰/۰۷۱۷	۰/۵۲۵	۰/۰۰۰	۴۲۸	۷/۳۲	Equal variances assumed	قیمت زمین
۰/۶۶	۰/۳۸۴	۰/۰۷۱۷	۰/۵۲۵	۰/۰۰۰	۳۸۴/۱۳	۷/۳۲	Equal variances not assumed	
۱/۵۶	۱/۱۸	۰/۰۹۵۶	۱/۳۷	۰/۰۰۰	۴۲۸	۱۴/۴۰	Equal variances assumed	میزان بهره مندی از منابع
۱/۵۶	۱/۱۸	۰/۰۹۵۶	۱/۳۷	۰/۰۰۰	۴۰۱/۰۸	۱۴/۴۰	Equal variances not assumed	
۳/۴۳	۱/۳۲	۰/۵۳۸	۲/۳۸	۰/۰۰۰	۴۲۸	۴/۴۲	Equal variances assumed	الگوی مصرف -تولید
۳/۴۳	۱/۳۲	۰/۵۳۸	۲/۳۸	۰/۰۰۰	۴۲۷/۴۰	۴/۴۲	Equal variances not assumed	
۲/۷۰	۲/۴۹	۰/۰۵۳	۲/۶۰	۰/۰۰۰	۴۲۸	۴۸/۴۰	Equal variances assumed	تغییر شیوه زندگی
۲/۷۰	۲/۴۹	۰/۰۵۳	۲/۶۰	۰/۰۰۰	۳۰۴/۵۲	۴۸/۲۵	Equal variances not assumed	
۲/۸۰	۲/۵۱	۰/۰۷۴	۲/۶۶	۰/۰۰۰	۴۲۸	۳۵/۷۳	Equal variances assumed	امنیت
۲/۸۰	۲/۵۱	۰/۰۷۴	۲/۶۶	۰/۰۰۰	۴۱۶/۴۱	۳۵/۷۳	Equal variances not assumed	
۱/۵۸	۱/۲۵	۰/۰۸۳	۱/۴۱	۰/۰۰۰	۴۲۸	۱۷/۰۱	Equal variances assumed	انسجام اجتماعی
۱/۵۸	۱/۲۵	۰/۰۸۳	۱/۴۱	۰/۰۰۰	۴۲۱/۸۷	۱۷/۰۲	Equal variances not assumed	
۱/۸۵	۱/۵۲	۰/۰۸۳۶	۱/۶۸	۰/۰۰۰	۴۲۸	۲۰/۱۹	Equal variances assumed	مشارکت
۱/۸۵	۱/۵۲	۰/۰۸۳۶	۱/۶۸	۰/۰۰۰	۴۱۲/۵۸	۲۰/۱۹	Equal variances not assumed	

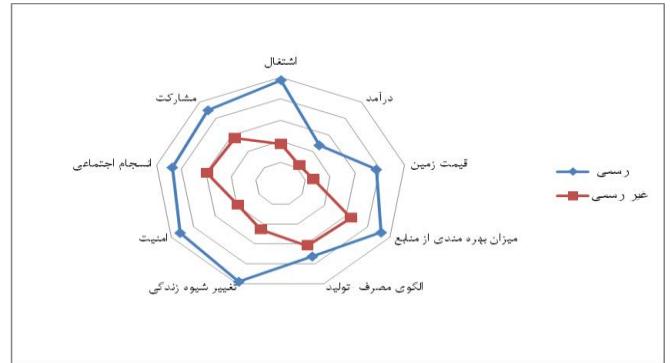
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

تمامی اضلاع شاخصهای مورد بررسی سکونتگاههای غیررسمی میانگین کمتری از همان شاخصها در سکونتگاههای

شکل ۵ نمودار تار عنکبوتی تفاوت شاخصهای اقتصادی و اجتماعی در سکونتگاه های رسمی و غیر رسمی نشان می‌دهد.

در بین محلات رسمی (فرهنگیان، شیرودی، دانش، و سهند) محله فرهنگیان در دو بعد اقتصادی مانند اشتغال، درآمد، قیمت زمین، تغییر الگوی مصرف و اجتماعی مانند تغییر شیوه زندگی، امنیت، مشارکت به ترتیب با میانگین ۴,۹۲ (اقتصادی) و ۴,۸۹ (اجتماعی) در بالاترین سطح قرار دارد و در بین سکونتگاه های غیر رسمی نیز محله ملت در بعد اقتصادی با میانگین ۲/۴۰ و در بعد اجتماعی محله قجروی غربی در بعد اجتماعی با میانگین ۲ در بالاترین سطح قرار دارد (جدول ۱۳).

رسمی کسب کرده و در داخل پره آن قرار گرفته اند. این امر نشانگر مشکلات عدیده شاخصهای اشتغال، درآمد، قیمت زمین، الگوی مصرف، تغییر شیوه زندگی، امنیت، مشارکت و .. سکونتگاههای غیررسمی است.

شکل ۵. نمودار عنکبوتی وضعیت شاخص های اقتصادی و اجتماعی در محدوده مورد مطالعه

جدول ۱۳. میانگین درون گروهی ابعاد اقتصادی - اجتماعی سکونتگاههای غیررسمی و رسمی

One-Sample Test							محلات	نوع محله
95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t	Mean		
Upper	Lower							
1.8808	1.3192	1.60000	.000	18	12.220	4.600	اقتصادی	رسمی
1.4564	.6770	1.06667	.000	18	5.870	4.066	اجتماعی	
2.0006	1.8327	1.91667	.000	83	45.417	4.916	اقتصادی	دانش
1.8020	1.4599	1.63095	.000	83	18.966	4.631	اجتماعی	
2.0780	1.7658	1.92188	.000	63	24.600	4.921	اقتصادی	فرهنگیان
1.9809	1.8003	1.89063	.000	63	41.836	4.890	اجتماعی	
1.9476	1.7447	1.84615	.000	51	36.541	4.846	اقتصادی	سهند
1.6712	1.2519	1.46154	.000	51	13.995	4.461	اجتماعی	
-.5969	-.9968	-.79688	.000	63	-7.965	2.203	اقتصادی	اکبرنژاد
-.8592	-1.2658	-1.06250	.000	63	-10.441	1.937	اجتماعی	
-.3681	-.7857	-.57692	.000	51	-5.547	2.423	اقتصادی	باکری
-.8114	-1.2655	-1.03846	.000	51	-9.182	1.961	اجتماعی	
-.5986	-.8538	-.72619	.000	83	-11.318	2.273	اقتصادی	قجروی غربی
-.8155	-1.1845	-1.00000	.000	83	-10.780	2.000	اجتماعی	
-.0412	-.6647	-.35294	.029	18	-2.400	2.647	اقتصادی	ملت
-.7160	-1.5193	-1.11765	.000	18	-5.899	1.882	اجتماعی	

سکونتگاههای غیررسمی ۱۰۰,۲۲ مترمربع و در سکونتگاههای غیررسمی ۲۰۲,۹۸ مترمربع است. به عبارتی عرصه مسکن سکونتگاههای غیررسمی کمتر از نصف مساحت سکونتگاههای برنامه ریزی شده است. زیربنای مسکونی (اعیانی) نیز در سکونتگاههای غیررسمی ۹۷,۱۴ مترمربع و در گروه شاهد ۲۲۷,۴۷ مترمربع بدست آمد. با توجه به اینکه میانگین تعداد افراد خانوار سکونتگاههای غیررسمی این شهر طبق یافته های این تحقیق ۴,۳ نفر بدست آمد بنابراین سرانه زیربنا در این سکونتگاهها ۲۲,۸۷ مترمربع و کمتر از استاندارد شهر میاندوآب است. اما در سکونتگاههای رسمی این شاخص بیشتر از استاندارد میاندوآب و ۵۶,۴۹ مترمربع بدست آمد. (جدول ۱۳). همچنین میانگین تعداد طبقات مسکن در سکونتگاههای غیررسمی ۱,۱۹ و کمتر از میانگین تعداد طبقات مسکن سکونتگاههای رسمی (۱,۶۸) است. در شاخص میانگین تعداد اتاق در هر طبقه از مسکن در بین دو سکونتگاه اختلاف فاحش بود بطوریکه میانگین تعداد اتاق در سکونتگاههای غیررسمی ۱,۶۰ اتاق است در سکونتگاه های رسمی به ۲,۰۹ اتاق می رسد.

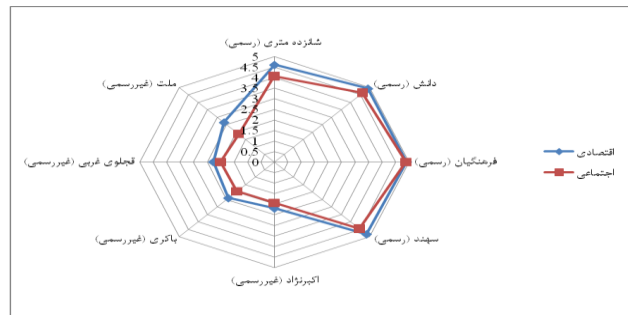
جدول ۱۳. توصیف آماری شاخص های مسکن و معابر در

سکونتگاههای رسمی و غیررسمی

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	محللات	شاخص
3.56	52.228	202.98	رسمی	عرصه
2.12	31.193	100.22	غیر رسمی	عرصه
3.56	104.059	227.47	رسمی	اعیانی
4.26	62.523	97.14	غیر رسمی	اعیانی
2.07	30.393	56.49	رسمی	سرانه
1.619	23.741	22.87	غیر رسمی	سرانه
.045	.663	1.68	رسمی	تعداد
.032	.470	1.19	غیر رسمی	تعداد
.025	.367	2.09	رسمی	تعداد اتاق
.041	.601	1.60	غیر رسمی	تعداد اتاق
.049	.732	3.90	رسمی	عرض
.058	.852	1.95	غیر رسمی	عرض

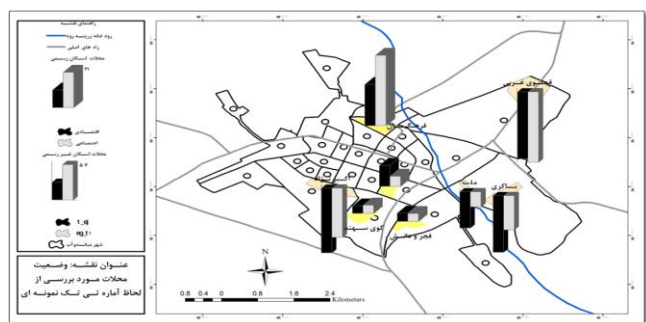
منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۴

همچنانکه شکل ۶ نشان می دهد میانگین شاخصهای اقتصادی در نمودار تار عنکبوتی از مرکز به سمت محلات رسمی (۱۶ متری، دانش، فرهنگیان و سهند) تمایل دارد و میانگین بالاتری از محلات غیررسمی (ملت، قجولوی غربی، باکری و اکبر نژاد) دارند. چنین تفاوتی بصورت نمودارهای ستونی در شکل ۷ نشان داده می شود.

شکل ۶. نمودار تار عنکبوتی شاخص های اقتصادی و اجتماعی سکونتگاههای غیررسمی و رسمی

میانگین شاخص های اقتصادی و اجتماعی برای محلات رسمی در شهر میاندوآب برابر ۲,۵ است. ولی همین ابعاد در محلات غیر رسمی برابر ۱,۳ است که نشانگر تفاوت های اساسی بین محلات رسمی و غیررسمی است. این تفاوت به صورت نمودار در شکل ۷ نمایش داده می شود.

شکل ۷. نمایش ستونی میانگین شاخص های اقتصادی و اجتماعی

سکونتگاههای غیررسمی در شاخص های کالبدی مورد بررسی (عرصه (مساحت کل) و اعیانی (زیربنا)، سرانه زیربنا، تعداد طبقات، تعداد اتاق و عرض معابر) میانگین پایین تری از محلات رسمی شهر کسب کردند. بطوری که میانگین مساحت عرصه مسکن در

(جدول ۱۴ و شکل ۹). این امر نشانگر پایین بودن استانداردهای مسکن در سکونتگاههای غیررسمی بوده و نابرابریهای فضایی شاخص های مسکن در شهر میاندوآب را نمایان می‌سازد.

نتایج Independent Samples Ttest در زمینه بررسی شاخص های مورد بررسی در بعد کالبدی نشان داد، که سکونتگاه‌های رسمی در همه شاخص های عرصه، اعیانی (زیرینا)، سرانه زیرینا، تعداد طبقات، تعداد اتاق و عرض معابر و تفاوت معناداری با سکونتگاه های غیر رسمی دارند.

جدول ۱۴. آزمون Independent Samples Test شاخصهای کالبدی در سکونتگاههای رسمی و غیررسمی

Independent Samples Test							مؤلفه‌ها
95% Confidence Interval of the Difference		t	Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t	
Upper	Lower						
110.917	94.60	4.14892	102.7	.000	428	24.76	عرصه مسکن
110.922	94.6027	4.14892	102.76 2	.000	349.439	24.769	اعیانی
146.60099	114.055	8.27903	130.32 8	.000	428	15.742	سرانه زیرینا
146.61117	114.045	8.27903	130.32 8	.000	350.706	15.742	تعداد طبقات
38.78415	28.4446	2.63021	33.614 4	.000	428	12.780	تعداد اتاق
38.78501	28.4438	2.63021	33.614 4	.000	404.302	12.780	عرض معابر
.60595	.38762	.05554	.49678	.000	427	8.945	
.60590	.38767	.05550	.49678	.000	385.972	8.951	
.58752	.39853	.04808	.49302	.000	428	10.255	
.58757	.39847	.04808	.49302	.000	354.440	10.255	
2.09518	1.79358	.07672	1.9443 8	.000	427	25.343	
2.09525	1.79352	.07675	1.9443 8	.000	417.098	25.334	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

اسکلت فلزی و بتونی از مصالح بادوام می باشند در نتیجه ۹۹,۵۵ درصد واحدهای مسکونی سکونتگاه‌های رسمی جزو مسکن بادوام و ۰,۴۵ درصد جزو مسکن نیمه بادوام می باشند. در حالیکه در سکونتگاه های غیررسمی ۱۱۲ واحد مسکونی معادل ۵۲,۱ درصد واحدهای مسکونی نیمه بادوام و ۱۳ درصد کم دوام می باشند. ۳۴,۷ مسکن این سکونتگاهها بادوام محسوب می-

با توجه به اینکه سطح معناداری (Sig) از موم در تمامی شاخصها بین گروه آزمایش و کنترل ۰,۰۰۰ و کمتر از آلفای ۰,۰۵ بدست آمده است بنابراین با ضریب اطمینان ۹۵٪ می توان اظهار داشت تفاوت معناداری بین سکونتگاههای غیررسمی و رسمی در شاخصهای مسکن و معابر وجود دارد. مقایسه مصالح ساختمانی بکار رفته در مسکن محلات آزمایش و کنترل حاکی از کم دوام بودن مسکن سکونتگاههای غیررسمی است.

شوند. (جدول ۱۵) این امر نشان ناهمگونی فضایی در پراکنش مسکن بادوام و بی دوام در شهر میاندوآب دارد.

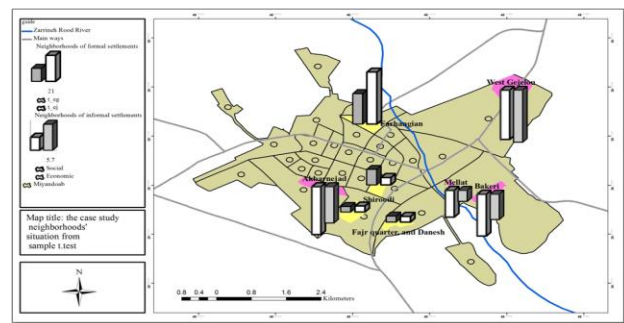
جدول ۱۵- فراوانی مصالح ساختمانی مسکن سکونتگاه های رسمی و غیررسمی

نوع سکونتگاه	فراوانی	اسکلت فلزی و بتون آرمه و آجر و آجر و سفال			بلوک سیمانی و چوب
		آجر و آجر و سفال	بتون آرمه و آجر و سفال	آجر و آجر و سفال	
رسمی	درصد	۲۸,۶	۶۰,۹	۰,۴۵	-
غیررسمی	درصد	۷,۴	۲۷,۵	۵۲,۱	۱۳

سکونتگاههای غیررسمی ایجاد شدند و متعاقب آن، این مناطق زمینه ساز بروز ناهنجاریها و عدم هماهنگی هایی در ساز و کارهای شهری از یک سو و ناپیوستگی کالبدی شهر از سوی دیگر شدند. چهره بارز پیامدهای چنین روندی نابرابریهای فضایی- مکانی در محلات مختلف شهر بود. با مطالعه اقتصادی- اجتماعی و کالبدی اسکان غیررسمی شهر میاندوآب و مقایسه آن با محلات برنامه ریزی شده این یقین حاصل شد.

واقعیت انکارناپذیر این است پیدایش و خزش اسکان غیررسمی در بافت کالبدی شهر به عدم تعادل فضایی محلات منجر شده است. عدم تعادلی که ناشی از تفاوت فاحش شاخصهای اقتصادی- اجتماعی بین محلات رسمی و غیررسمی است. وقتی بازار کار شهر از جذب حاشیه نشینان ناتوان می ماند استانداردهای اقتصادی - اجتماعی در سکونتگاههای غیررسمی نزول مداوم می یابند. در نتیجه پایین بودن میزان اشتغال و بالا بودن بیکاری مزمن و بیکاری مطلق نیروی کار سکونتگاههای غیررسمی شهرها، عمدتاً این محلات در فقر درآمدی بهره رنج برده بنابراین از دسترسی به خدمات اجتماعی نیز بی بهره می شوند و در پیوند با آنها کیفیت محیط زیست، ضریب امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، کیفیت زندگی و کیفیت مسکن در پایین ترین حد جلوه می کند. چنین امری عدم تعادل فضایی در شهر را نمایان می سازد زیرا سکونتگاههای رسمی از شاخصهای مذکور بهره مندند و با عبور از محلات رسمی به غیررسمی ناعدالتی اجتماعی- اقتصادی و کالبدی در شهر خودنمایی می کند.

بنابراین برای کاهش چنین ناعدالتی و عدم تعادل بین محلات مختلف شهر لازم است؛ ابتدا مسائل اقتصادی و کالبدی را در روستاها شناسایی و برطرف نمود زیرا غالباً اسکان غیررسمی از مهاجرت روستاییان به شهرها پدید می آید. از سوی دیگر با کاربست استرژژی توانمندسازی حاشیه نشینان در جهت عدالت فضایی گام برداشت.

شکل ۸ تفاوت شاخص های مسکن در سکونتگاههای غیررسمی و رسمی

نتیجه گیری

شکل گیری و گسترش سکونتگاههای نامتعارف و خودانگیخته در درون یا پیرامون شهرهای ایران با ویژگیهای نامطلوب کالبدی، اقتصادی و اجتماعی از جمله پیامدهای رشد شهرنشینی لجام گسیخته کشور طی دهه های اخیر است. در واقع طی چند دهه اخیر تحت تأثیر گذار از اقتصاد کشاورزی به اقتصاد شهری و کاهش امکان اشتغال در نقاط روستایی و در برخی موارد در شهرهای کوچک، مهاجرتهای گسترده و ناگزیر جمعیت روستایی به مقصد نقاط شهری رخ داد. این مهاجرتها بیشتر با هدف دستیابی به فرصتهای مطلوبتر اقتصادی و اجتماعی انجام گرفت. از سوی دیگر شهرهای بزرگ کشور به دلیل افزایش قیمت زمین، مسکن و خدمات شهری با سرریز گروه های کم درآمد مواجه شدند که امکان جذب در بخش رسمی این شهرها را نداشتند و به ناگزیر در بخش غیررسمی این شهرها ساکن شدند. در نتیجه عدم توانایی شهر در جذب و پذیرش این مهاجران در بخش های رسم، هسته های غیر متعارف با حداقل امکانات زندگی بنام

منابع

- ابراهیم زاده، عیسی و صید، مصطفی (۱۳۹۱). تحلیلی بر اسکان غیررسمی و تعیین ضریب تاثیر عامل‌ها با استفاده از مدل تحلیل مسیر، مورد شناسی: شاطر آباد کرمانشاه، نشریه جغرافیا و برنامه ریزی، سال ۱۶، شماره ۴۱، صص ۲۲-۱.
- امیر پور، نجف (۱۳۸۸). بررسی اسکان غیر رسمی در شهر میاندوآب. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی تهران.
- بهارلویی، کتابون و زهرا نقدی دورباطی (۱۳۸۶)، بررسی رابطه حاشیه نشینی و جغرافیای پیاده‌روها به عنوان یکی از معضلات کلانشهرها، مجموعه مقالات دومین همایش جغرافیا و قرن ۲۱، دانشگاه آزاد نجف آباد، صص ۲۰۸-۲۱۷.
- پیران، پرویز (۱۳۷۳). آلودگی نشینی در ایران دیدگاه‌های نظری با نگاهی به شرایط ایران. مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۸۸-۸۷.
- حاجی یوسفی، حسین (۱۳۸۲). پدیده حاشیه نشینی شهری قبل از انقلاب، مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، جلد اول، انتشارات دانشگاه علوم و بهزیستی و توانبخشی.
- حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۶۱). تحقیقی پیرامون حاشیه نشینان تبریز؛ جهاد دانشگاهی تبریز.
- حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۷۰). حاشیه نشینی در جستجوی معنی و مفهوم، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۸ و ۹.
- حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۷۰). حاشیه نشینی؛ در جستجوی معنای و مفهوم، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۴۵-۴۶، صص ۶۴-۶۸.
- زالی، نادر و پور فتاحی (۱۳۹۱). تحلیل وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی محل‌های حاشیه نشین شهر اهر. مطالعات و پژوهش‌های شهر و منطقه ای، سال چهارم، شماره ۱۵.
- زاهدزادانی، سعید و مسعود الماسی (۱۳۸۶)، بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی مرتبط با گرایش به رفتار بزهکارانه، در میان حاشیه نشینان و غیر حاشیه نشینان (مطالعه موردی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه شهر ایلام)، علوم اجتماعی (دانشگاه آزاد شوشتر)، شماره ۳، صص ۲۵-۷۴.
- شکوئی، حسین (۱۳۸۸). دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، جلد اول، انتشارات سمت تهران.
- شکوئی، حسین (۱۳۷۹). دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت، چاپ چهارم، تهران.
- صراف، مظفر (۱۳۸۲). بازنگری ویژگی‌های اسکان خود انگیخته در ایران؛ در جستجوی راهکارهای توانمند سازی، مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیر رسمی، جلد اول، انتشارات دانشگاه علوم و بهزیستی و توانبخشی.
- صراف، مظفر (۱۳۸۰)، ابر مسئله شهری ایران و نقش برنامه‌ریزان شهری، فصلنامه معماری و شهرسازی، تهران، شماره ۶۲-۶۳، صص ۴۵-۵۰.
- عابدین درکوش، سعید (۱۳۸۶)، درآمدی به اقتصاد شهری، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ هشتم، تهران.
- عظیمی، ناصر (۱۳۸۱)، پویا شهرنشینی و مبانی نظام شهری، نشر نیکا، تهران.
- قلی‌زاده، سید ابراهیم (۱۳۸۶)، حاشیه‌نشینی و امنیت کلانشهر تهران، آفاق امنیت، شماره ۸، صص ۲۹-۴۶.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
- هاروی، دیوید (۱۳۷۹). عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان و دیگران، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران.
- هیراسکار، جی.کی (۱۳۷۶). درآمدی بر مبانی برنامه ریزی شهری، مترجم محمد سلیمانی و احمد رضا یکانی فرد، انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه تربیت معلم.
- Akhter, Ali mohammad and kavita toran, (2004), Migration-slums and urban squatter at www.Yorku.ca/bunchmi/ICEH.
- Amab Chakraborty, BevWilson, SaketSarraf, ArnabJana. (2015). Open data for informal settlements: Toward a user's guide for urban managers and planners. Journal of Urban Management 4(2015)74-91.
- Bardhan, R.,Sarkar,S., Jana,A., & Velaga, N.R.(2015). Mumbai slums since independence: evaluating the policy outcomes. Habitat International, 50, 1-11.
- Benton- Short, L. and Short, J. R., 2008, Cities and Nature, Rutledge, New York
- EL-Shahat M, El Khateeb S. Empowering people in Egyptian informal areas by planning: towards an intelligent model of participatory planning. Planum Th J Urban 2012;1(26):1-19.
- Ghada Farouk Hassan, (2012). Regeneration as an approach for the development of informal settlements in Cairo metropolitan, Alexandria Engineering Journal (2012) 51, 229-239.
- Jennervik, A., (2006). "Improving Slum Conditions through Innovative Financing, in, TS-27 Upgrading Informal Settlements: Access to Human Rights and Finace", Munich, Germany, October 8-13, 2006 .
- Khalifa, Marwa A. (2015). Evolution of informal settlements upgrading strategies in Egypt: From negligence to participatory development. Ain Shams Engineering Journal (2015) 6, 1151-1159.
- Nolan,L.B.(2015). Slum definitions in urban india: implications for the measurement of health inequalities. Population and Development Review, 41(1), 59-84.
- Sims D. (2011). Understanding Cairo: the logic of a city out of control.Cairo: The American University in Cairo Press; 2011.
- UN- Habitat (2005), Slums of the word, the face of the urban poverty in the new millennium, available at: <http://www.Habitat.org>
- UNCHSUD (United nations conference on housing and sustainable urban development (2015), Informal settlements, New York, 31 May 2015
- UN-Habitat (2008)."The State of World Cities 2008-2009: Homogenous Cities."www.Unhanitat.org, 2008/10/28.